

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Iulii Agricolae ortus, educatio et studia, e cap. IV. vitae ipsius a Cornelio Tacito scriptae

**Bose, Johann Andreas
Gumpelzhaimer, Georg**

Jenae, 1659

Iulii Agricolae ortus, educatio et studia

urn:nbn:de:bsz:31-94893

C. B. D.

JULII AGRICOLAE ORTVS, EDUCATIO ET STVDIA

cap. IV. *vita ipsius a Cornelio
Tacito scripta.*

§. I.

Ulla de singularum hominum rebus nar-
rari vel ponunt, vel merentur, ea rheto-
res, & qui de vitis conscribendis præcipiunt,
in tria tempora dispertire solent: vnum, quod
effluxit ante natum hominem; alterum, quo
vixit; tertium, quo exiit e vita, quodque mor-
tem ejus insecutum est. Ad illud ortus per-
tinet, & quæ hunc antegressa sunt; hoc est, patria, genus, &
majores; tum si quæ vaticinia aut auguria antecessere. Ad i-
stud, habitus corporis, ingenium, educatio, institutio, for-
tuna, mores, quæque per vniuersam vitam bene secusue ges-
sit. Ad hoc denique, cui solum in vita functis locus est, ge-
nus & causa mortis, pompa funebris, luctus, fama, honores
defuncto habiti; itemque liberi, discipuli, ac ejuscemodi alia.

*Quintil.
Inst. Or. 3. 7.
Voss, Par-
tit. Orat. 1.
4. 6. & seqq.*

§. II. Hanc seriem rerum *Nicolaus Caussinus* libro X de
eloquentia sacra & humana cap. VI. ait multum olere scholæ, &
nisi gratis aspergatur, acutisque sententiis exstimuletur, sidere ac
languescere. Et tamen paullo ante fassus erat, hunc ordinem
veteribus placuisse: Nam *Isocratem* in *Euagora* exornando hunc

A 3

dicendi

2
IULII AGRICOLAE

dicendi tenorem sequutum esse: nec multum ab eo in Antoninis ruperatione declinasse M. Tullium. Quin & Plinium in nobili panegyrico idem ferme iter adgressum esse. Quæ duo nescio, annon mutuo se tollant perimantque. Nobis sane minime scholasticum aut languidum videtur, quod summi Oratores in præstantissimis operibus suis sequuti sunt. Neque alia, credo, mens Tacito fuit; qui cum foceri vitam resque gestas narrare institueret, hunc potius, quam alium quemuis ordinem delegit. Quanquam Tacitum & alia ratio tuetur; quod scilicet, ut alibi monuimus, non tam oratoris, quam historici munere in hoc libro fungi voluit.

§.III. Ac quarto quidem capite, cui hanc dissertationem destinauimus, ORTVM Agricolaæ persequitur, annexa statim ratione EDUCATIONIS & STUDIORVM, admistisque etiam, quæ INGENIUM & indolem eius declarant. Atque hæc omnia breuiter, & velut aliud agendo: siue quod plura sibi comperta non essent, seu, quod magis crediderim, quoniam antiquitus vsitata ratione, cuius sub initium libelli meminit, non tam ortum ac primam ætatem Agricolaæ, quam facta moresque posteris tradere constituerat; gnarus, hæc aut sola aut potissimum in vitis illustrium virorum obseruari debere. De quo nonnihil diximus Dissertatione præcedenti.

§.IV. ORTVS descriptio tria complectitur: Familiam, patriam, maiores. FAMILIAM, seu potius gentem (differunt enim, ut pars & totum) Iulium nomen haud obscure indicat: nobilissimam illam, & quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise ac Venere genus deducentem. de qua, præter Rich. Streinium, Ant. Augustinum, Fulv. Ursinum in Familiis Romanis, Henningum in Theatro genealogico tomo IV, aliosque, sigillatim egit Io. Moningerus, & post eum Io. Glandorpius; sed ita, ut ob quædam minus accurate tradita subinde acres eruditorum reprehensiones incurrerit. Quas etiam Elias Reusnerus expertus est, qui in plerisque omnibus Glandorpium improvide sequutus erat. Scio, sub Imperatoribus novos homines, siue in honorem eorum, quorum beneficio ius ciuitatis impe-

cap. 1, 1.

Vellei. Pa-
Terc. 2, 41, 1.

p 851. &
seqq.

Vid. Rade-
rus in Vita
Martialis,

impetrassent, siue pro arbitrio, praesertim postquam Caracalla Imp. omnes, qui in Vrbe erant, ciues esse iussisset, nobilissimarum familiarum nomina, in his & Iulium, adsumpsisse: immo Imperatores ipsos, postquam mos plura nomina vsurpandi inuectus est, *Antonii, Aurelii, Flacci, Valerii*, aliaque gentilia nomina adsciuisse; totamque adeo nominum ac familiarum rationem turbatam ac confusam. Quae res ignorata aut neglecta *Ant. Augustinum* in eum errorem coniecit, vt Iuliam Aquiliam Seueram, vxorem Elagabali, M. Iulium Philippum, C. Iulium Verum Maximinum, eiusque filium C. Iulium Verum Maximum, itemque C. Iulium Emilianum, Q. Iulium Licinium Salonium, Gallieni F. Flauium Iulium Crispum & Fl. Iulium Constantium, filios Constantini Magni, cum nonnullis illorum temporum Consulibus, qui pariter eo nomine vsi sunt, ad gentem Iuliam referret. Cum tamen non magis ad eam pertinuerint, quam ad Antoniam, Aureliam, Flauiam, Valeriam, &c. qui per eadem tempora nominibus illis appellari se passi sunt. Sed ea consuetudo aëo Caligulae, quo pater Agricola Iulius Graecinus vixit, nondum inualuerat: inuiolatis adhuc iuribus familiarum, necdum oborta confusione, quae deinceps tantum non omnem antiquitatem generis, ac imagines maiorum obscurauit. Vt proinde dubitari non debeat, Agricola e familia quadam gentis Iuliae duxisse genus: siue reuera maiores eius inde descenderint; siue quis eorum per adoptionem illuc transierit. Porro cum in gente Iulia non solum patriciae, sed etiam plebeiae familiae essent (quod vix eo apparet, quod vnus alterque Iuliorum Tribunatu plebis functi leguntur) Noster e plebeiarum vna ortus fuit. Id quod clare docet, quod a *Vespasiano inter patricios adscitus est*, vt e *cap. IX* cognoscimus. Quoniam autem familia illa cognomine nota fuerit, non magis nouimus, quam vnde *Agricolae* cognomen Noster acceperit. Neque enim credibile est, vniuersae familiae fuisse.

& Salmasius in not. ad hist. Aug. p. 169, & 426.

S. Anton. Augustin. in gent. Iulia p. 59.

§. V. PATRIA *Forum Iulium* fuit, *vetus & illustris colonia*. Quo nomine duae ciuitates in historia Romana occurrunt.

Vna

IVLII AGRICOLÆ

Vna Carnorum in Italia, quæ circumiacenti regioni, populo
que eam incolenti *Foroiuliensium* nomen dedit, quod hodie
que, sed corruptum, retinet: de qua plura *Cluverius lib. I. Italiae
antiquæ cap. XX.* Altera Gallia Narbonensis, circiter 100 sta-
diis Massilia distans, ac olim portu, theatro, arcibus, thermis
& aquæductibus celebris; quorum omnium rudera & vesti-
gia etiam nunc supersunt, nisi quod vbi portus fuit, hodie sic
cum littus & horti conspiciantur. Meminit eius Inscriptio ve-
tus, *Paullo Merula* laudata, itemque *Mela lib. II cap. V.* & *Pli-
nius Nat. hist. III cap. IV.* Vterque, si *viris doctis* credimus, *Colo-
niam Octavianorum* vocat: quamquam non video, quid prohi-
beat, *Octavianorum* illam *Coloniam*, quam *Plinius Pacensem
& Classicam* appellari ait, pro distincta vrbe accipere, ea fortas-
sis, quæ in nummo veteri Augusti COL. IVL. OCTAV. voca-
tur. *Strabo lib. IV* *καὶ τὸν ἑσθμῶν* *Cæsaris Augusti* vocat. Is enim
rostratas naues, quas *Ætiaca* victoria ceperat, huc misisse,
semperque in hoc portu classem ad tuendam Gallia & Hispa-
nia oram habuisse dicitur. *Ptolemæo* est *Φόρῳ Ἰουλίου*; ho-
diernis incolis *Freius*. Hac posteriore *Agricolam* ortum, ad-
sentior *Cl. Virdugo*: quoniam dicitur *statim paruulum* *sedem
ac magistram studiorum Massiliam* habuisse. Massilia enim huic
Foroiulio, vt iam diximus, admodum vicina erat. Magis au-
tem credibile est, e propinquo illuc missum, quam ex vrbe Ita-
lia, quæ tota Alpium longitudine distabat. At qui factum est,
inquires, vt *Tacitus* diserte *Romanum* vocaret, si *Foro Iulio* or-
tus fuit? An *Foro Iulio* familia quidem eius oriunda, ipse ve-
ro *Romæ* natus fuit? Aut *Romanus* dicitur, quod *Forum Iulium*
colonia Romana erat; vel quod pater *Romam* postea migra-
uit? Video summis viris hæc in mentem venisse; nec inepte:
vereor tamen vt ex rei veritate. Mihi *Romanum* heic *Tacitus*
videtur opposuisse *Græco*; quæ natio, insita vanitate, plera-
que non ad utilitatem, sed ad ostentationem discebat: secus,
quam *Romani*, qui, præsertim si illustri nobilique loco nati
essent, ea potissimum hauriebant, quæ fructum aliquem in
actum rerum versaturis promitterent. De quo plura in sequen-
tibus

*Merul. Cos-
mog. part.
2. l. 3. c. 39.
Virdung.
ad h. l.*

Comm. 5.

tibus. Possis & dicere, *Romanum* appellatum per anticipatio-
nem, qui Romæ deinceps honores ac magistratus gessit.
Quemadmodum & *Senator* eadem ratione dicitur. Vt sensus
sit, yltra haustatum fuisse e philosophia, quam concessum sit
ei, qui Romæ Senator futurus erat.

§. VI. E MAIORIBVS Agricolaë Tacitus vtrumque
auum ac parentes commemorat. De *auis*. omissis nominibus
ceterisque quæ narrari poterant, (neque enim genealogiam
texere instituit) hoc tantum, *vtrumque fuisse Procuratorem Ce-*
sarum. Quorum, ab Augusto institutorum, munus ab initio ad
solam collectionem ac administrationem reddituum atque tri-
butorum in prouinciis restrictum erat; post accessit, Claudio
auctore, iurisdictio, in rebus quæ ad fiscum pertinebant, sine
tamen mero imperio, nisi in partem administrationis pro-
uinciæ venissent: quod interdum factum, præsertim in pro-
uinciis minoribus & quæ Præsides siue Rectores non habe-
bant. In iis enim omnia illis, quæ Præsilibus solebant, per-
missa erant; dicebanturque *Procuratores & Præsides*, vt apud
Gruterum in veteribus saxis Romanis; vel *Procuratores & Pro-*
legati, vt in lapide Veronensi apud eundem. Magna eorum
auctoritas postea fuit, quoniam ex instituto Claudii, senatus-
que consulto, rerum ab ipsis iudicatarum gestarumque par-
vis erat, ac si ab Imperatoribus ipsis iudicatæ gestæque fuis-
sent. Denique aditus hic ad magistratus atque honores am-
plissimos, simul *acquirenda pecunia breuius iter*, vt Noster ali-
bi loquitur. Vnde Vespasianus Imp. *rapacissimis eorum ad*
ampliora officia, quo locupletiores mox condemnaret, ex industria
promotis pro spongiis dicebatur vti, quod quasi siccas madefaceret,
& exprimeret humentes. Addit Tacitus, *eam equestrem nobili-*
tatem esse, hoc est, aut parem dignitati Equitum haberi, aut
illustriores Equites ad munus illud adhiberi solere, atque ab
eo veluti quandam nobilitatem ac lucem accipere, quan-
quam non solis Equitibus hic honor habitus. nam etiam li-
bertos sub Claudio ac insequentibus Imperatoribus ad pro-
curaciones ejusmodi adhibitos legimus. Sed quæ tanta fuit
B dignitas

p. 423. 6. &
487,
p. 376, 6.

16. A. 17. 3.
Sueton. Ve-
spas. c. 16.

dignitas ac potentia, quam liberti sub istis Imperatoribus non sint consequuti? Plura de hoc genere hominum Cujacius lib. XIX. observat. cap. XIII. Lipsius Excursu II. ad Annal. XI. Taciti, & Jac. Gutherius lib. III. de offic. domus Aug. capp. XXXIII. & XXXIV.

§. VII. Pater Agricolæ Julius Gracinus haud dubie is est, cujus duo volumina præceptorum de vineis Columella i. de Rust. c. i. laudat, quemq; virum egregium vocat & in exemplum magni animi proponit Seneca II. de benefic. XXI. Hujus à Tacito describitur dignitas, studia, fatum. Dignitas Senatoria fuit: cujus amplissimi Ordinis tanta etiam sub Imperatoribus veneratio erat, ut se ipsos quoque in eo numerarent, Probusque dixerit Romanos Senatores mundi principes esse, tales fuisse, talesque futuros: tanta apud exteros dignatio, ut Soemius Arscida Achemenidis Rex regibus oriundus, & postea iterum rex Armeniae majoris, sub Marco Imp. Rome Senator ac consul creatus sit. Testis Iamblichus apud Photium in Myriobiblo. Ne de aliis Senatorum prærogatiuis nunc dicam, quos tamen nimium, meo iudicio, extollunt, qui S. Rom. Imperii Principibus æquiparari volunt: etiam cum de iis loquuntur, qui vigentē libertate hunc honorem adepti fuerē. Nam illis nihil, quod alicujus momenti esset, absque consensu Senatus aut etiam populi peragere licuit; Principes magnam partem summæ potestatis libere ac pro arbitrio exercere possunt. Jam si splendorem, potentiam, diuitias utrorumque recte compares, fortasse nec in plerisque Principibus Romanam magnitudinem desideres. Si recte, inquam, compares; hoc est, singulos cum singulis, potentiores cum potentioribus. nam de senatu uniuerso, quis dubitet multo latius imperasse, multoque potentiorē fuisse, quam sunt omnes totius Imperii Ordines? Sed hæc obiter. De studiis Gracini ait Tacitus, studio eloquentiæ sapientiæque notum fuisse: dignis Senatore artibus, immo necessariis. Ac de eloquentia quidem ejus vel hinc constare potest, quod Silanum accusare iussus est, virum, ut alibi noster ait, per insanem nobilitatem & eloquentiam præcellentem,

Vid. l. 5. C.
de dignit.
& Popiscin
Probo.

cod. 27.

capit. 2.

3. A. 27. 6.

lentem, ac praterea innoxium. Nam ad eam rem valida omnino eloquentia opus erat. *Sapientiam* autem illud ostendit, quod magno constantique animo recusauit facere, quod neque honeste neque tuto poterat. De quo mox plura. *Fatum* denique Græcini hoc fuit, quod *is*, quas diximus, *virtutibus* *iram C. Cesaris meritis, & quia Silanum accusare iussus abnuerat, interfectus est.* Erat hic Silanus frater D. Silani, sub Augusti principatu ob adukerium in nepti eius cotmissum exulis, & Tiberio demum imperitante Romam reuersi; nobilitate & eloquentia, vt iam diximus, præcellens, Consulatu sub Tiberio functus, ab eoque tanto in honore habitus, vt nunquam ferre sententiam de causa, in qua facta ab eo fuisset prouocatio, voluerit; a Caio vero, qui filiam eius Orestillam duxerat, ob virtutem & nobilitatem odio ac ludibrio habitus, tandemque, quod ingressum se turbatus mare non esset secutus, quasi spe occupandi urbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset, ad necem, secandasque nonacula fauces, compulsus. Videndi *Tacitus Annali II cap. LIX, & Ann. III cap. XXIV, Suetonius Caligule cap. XXIII, & Dio haud longe ab initio libri LIX.* Talem tantumque virum Græcinus accusare iussus, fortiter restitit, morique maluit, quam inhonesta turpique accusatione famam virtutis suæ fœdare, conscientiamque onerare. Qua vnare meruit *viri egregii* elogium, quod illi *Seneca* bis tribuit, *epist. XXIX, & II de beneficiis cap. XXI;* quo posteriore loco & aliud magni eius animi documentum habes. Quod autem Noster ait, *virtutibus suis iram C. Cesaris meritis, id præclare expressit idem Seneca, cum ob hoc vnum a C. Cesare occisum ait, quod melior vir erat, quam esse quemquam tyranno expediret.* Nempe hæc vera mortis causa, recusata accusatio tantum prætextus aut occasio fuit.

§. VIII. Superest mater Iulia Procilla, quam etsi prudentia (vt e seqq. paret) aliisque haud dubie virtutibus insignem, heic tantum ob *raram castitatem* commendat *Tacitus:* credo, quod hæc præcipua laus feminarum, ac veluti propria est. Elegans in hanc rem locus est apud *Hieronimum lib. I aduersus Iq-*

IVLII AGRICOLÆ

3
*uianum, quem non pigebit adscribere. Doctissimi, inquit, vi-
 ri vox est, pudicitiam imprimis esse retinendam: qua amissa, omnis
 virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est. Hac pau-
 perem commendat, diuitem extollit; deformem redimit, exornat
 pulchram: bene meretur de maioribus, quorum sanguinem fortuna
 sobole non vitiat: bene de liberis, quibus nec de matre erubescen-
 dum, nec de patre dubitandum est: bene imprimis de se, quam a con-*

* Sar. uer. tumelia * externi corporis vindicat. — Viros † consulatus illu-
 alieni forp. strat, eloquentia in nomen aeternum effert, militaris gloria trium-
 vendicat. phusque noue gentis consecrat. Multa sunt, quæ * præclara ingenia
 † Sar. con- nobilitent. Mulieris † virtus proprie pudicitia est. Hæc Lucretiam
 fulares illu- Brutus æquauit, nescio an & prætulit: quoniam Brutus, non posse
 frat elo- seruire, a femina didicit. Hæc æquauit Corneliam Graccho, hæc
 quentia, in seruire, a femina didicit. Hæc æquauit Corneliam Graccho, hæc
 n. a. trans- Porciam alteri Bruto. Notior est merito suo Tanauil. illum inter
 fert gl. mi- multa regum nomina iam abscondit antiquitas: hanc rara inter fo-
 litaris, tri- minas virtus altius seculorum omnium memoria, quam ut excide-
 umphosq; re possit, infixit. Hæc Hieronymus, & ex eo magnam partem, pau-
 n. g. c. cis immutatis, Ioannes Sarisberiensis lib. IIX Polieratici cap. XI.

* Sar. perfe- Pertinet huc & elegans dictum Mariæ, Eduardi Lusitaniæ re-
 clara. gis filiæ, & Alexandri Farnesii post vxoris: reliquas virtutes ut-
 † Sar. pro- cunque dissimulari in feminis posse; castimonia gloriandum. Re-
 pria virtus. fert Strada Dec. I belli Beloici lib. IV. Plura in hanc rem, & morè
 gentis suæ acute, Franciscus Maria Pirogallus, scriptor Italus, in

* Reflexioni opusculo, quod inscripsit * Reflexiones politicas Solis e doctrina
 politiche Cornelii Taciti in vita Iulii Agricola, reflexione X. Quam rarâ
 del Sole hæc virtus, Agricolaæ auo, in Romanis feminis esset, apparet e
 della dot- Satyra VI Iuuenalis, cui, inter alia, digna res sacrificio ac sol-
 trina di lenni gratulatione visa est,

Corn. Tacit. Si cui contigerit capitis matrôna pudici.

sa di Giulio §. IX. Sufficere hæc possunt ad intellectum eorum, quæ
 Agricola, de ortu Agricolaæ Tacitus noster literis consignauit. Superest,
 in Paula, vt ex hac parte capitis excerpamus, quæ ad vsum vitæ ciui-
 164. lemque prudentiam faciunt. Ex iis quæ diximus, apparet Agri-
 colam colonia veteri & illustri (quæ præcipuæ urbium laudes
 habentur) ortum, ciuemque adeo Romanum fuisse. Quæ pa-
 triæ

* Reflexioni
 politiche
 del Sole
 della dot-
 trina di
 Corn. Tacit.
 sa di Giulio
 Agricola,
 in Paula
 164.

tria prerogatiua haud minimum adiumenti præbere solet ad
maiora grassantibus. Equidem negari nequit, quod ait Poëta,

Summos posse viros, & magna exempla daturos,

*Iuuenal.
Sat. 5.*

Veruecum in patria, crassoque sub aëre nasci:

Ac non simpliciter ubi prognatus, sed ut moratus quisque sit, spectan-
dum; nec qua regione, sed qua ratione vitam viuere inierit, conside-
randum esse, monente Apuleio. An enim Platonem magis com- *Apol. 1.*
mendat. (verba sunt Vopisci in Aureliano) quod Atheniensis fue-
rit, quam quod unicum sapientia munus illuxerit? An eo minores
inueniuntur Aristoteles Stagirita, Eleatesque Zenon, aut Anachar-
sis Scythæ, quod in minimis nati sunt viculis, cum illos ad cælum
omnis philosophiæ virtus extulerit? Nihilominus multis, præfer-
tim in repub. versantibus, profuit locus, in quo nati fuerant, si
clarus & illustris; nocuit, si ignobilis & obscurus, aut alia caus-
fa talis, ut eius pudere quem iure possit. Exemplo est *Mysor*
Cheneus, inter septem Sapientes numerari solitus, quem Ari-
stoxenus apud *Laërtium* ait ob hoc inglorium (*ἀδόξον*) fuisse, quod *lib. 1.*
non ex vrbe, sed ex vico, eoque obscuro, natus esset: indeque factum,
ut qua ab ipso facta erant. (*τὰ δὲ ἔργα*) a quibusdam Pisistrato tyrano
tribuerentur. Sed & peregrinitas multis impedimento est
ad præcipua munia ciuilia adspirantibus: neque immerito.
Nec enim eadem in administratione reipub. pietas ac fides,
eadem constantia, peritia, diligentia, idem denique fauor ci-
uium procerumque, ab iis, atque ab indigenis, speratur.

§. X. Iam quod senatorio & equestri genere, parentibus-
que virtute conspicuis prognatus fuit, annon par, aut etiam
maius, ad maiora nitenti decus ac robur fuit? Quamquam e-
nim virtutis potior habenda ratio, quam maiorum ac nobili-
tatis; eaque si adsit, *optimus quisque putandus sit nobilissimus: ta-* *Vellei. 2,*
men si virtus coniuncta cum ortu nobili, præferenda haud du- *128, 1.*
bie est nudæ, & hac prerogatiua destitutæ, nisi hæc plane sit
eximia. Immo eximia quoque virtus sæpe mediocri, sed illu-
stri ortu nobilitatæ, posthabenda est. Ad illustres præsertim
functiones reipublicæ, ut magistratus maiores, legationes, &
potiora aulæ ministeria non temere adhiberi decet vili &

ignobili loco natos, nec vllis maiorum imaginibus illustres. Vilefcunt enim cum officia ipsa, tum Principes, qui tales illis præficiunt: inuident ac irascuntur Proceres, alique ortu nobiles, obscuros homines sibi præferri æquariue: indignantur exteri Principes, se despici aditu & consortio plebeiiorum: denique nihil generosum, nihil fidum, nil moderatum ab illis expectari potest. Quæ omnia secus euenire solent in nobilibus, aut qui claris parentibus prognati sunt. Vid. Cicero epist. I & II ad Q. fratrem. Lipsius III politic. cap. X. & Frider. Marselaer lib. I Legati sui dissert. XI. Huic Nobilium prærogatiua, quam publicæ aut imperantium vtilitati debent, accedunt aliæ, quas origini suæ, indeque natæ dignitati, cui indiuiduo nexu adherent. Tales sunt, quod magnis ac potentibus hominibus, propinquis aut amicis vtuntur; quod multis priuilegiis honoribusq; gaudent; quod plerumque opibus, quantis ad præclara adgredienda opus est, abundant; quod domesticis exemplis, metuque dedecoris, ad virtutem acrius instigantur; denique quod peculiari quadam ratione animos cum vulgi, tum potentiorum sibi conciliant. Nam verissimum est, quod nonnemo dixisse fertur, *ad fauorem eorum, quibus primo congressu placere cupias, inclinandum nullum potentius carmen esse, quam natales.* Quibus omnibus instructi præfidiis, mirum non est, si facilius, quam cæteri mortales, ad summa quæque enitentur. An igitur, inquires, noui homines (sic vocari solent, qui ex se & sua virtute, non maiorum gloria, inclaruere, ac velut medium inter nobiles & ignobiles tenent:) a summis dignitatibus plane arcendi sunt? Nolim simpliciter arceri, si eximia sit eorum virtus, ac in reipub. merita. Nam ab illorum partibus stat ipsa ratio, quæ docet, cuiuscunque animo virtus inest, ei plurimum debere tribui; stat perpetua consuetudo Romanorum, quæ ab omni æuo novos homines ad summam reipub. admouerunt; stat denique felix euentus & ingens vtilitas, quam ex hoc hominum genere eadem gens hausit, vt exempla Ti. Coruncanii, M. Catonis, C. Marii, M. Ciceronis, aliorumque, *Velleio lib. I cap. CXXIIX* & Claudio Cæ-

fari apud *Nostrum Ann. XI cap. XXIV* recensita, ostendunt. Sed cauendum, ne nimium, & cum exclusione Nobilium, extollantur; quod sub Arcadio & Honorio Imperatoribus factum non parum illorum temporum corruptelam auxit. vid. *Bæder. ad d.l. Vellei.*

pag. 295.
& seqq.

§. XI. In Græcino tria merentur obseruari, *Studia, Fatum, Prudentia.* *Studia* quod attinet, laudabili & antiquissimo instituto coniunxit *Eloquentiam ac Sapientiam*; quæ duo seiungi non debent. Neque enim efficax & reipub. utilis esse potest *Sapientia*, cui *Eloquentia* deest; & vicissim *Eloquentia* plerumque vana & noxia est, si absit *sapientia*, & quæ ex hac nascitur, virtus. Vera enim *sapientia* non tam cognitione & scientiâ, quam factis censeri debet. Pertinet huc illustris locus *Ciceronis lib. III de Orat. cap. XV*, & continentibus, vbi docet, antiquissimis temporibus arctissime inter se denincta hæc studia, eandemq. doctrinam fuisse & recte faciendi & bene dicendi magistrâ; neque disinctos doctores, sed eosdem fuisse viuendi præceptores atque dicendi. Postea nonnullos, qui a re ciuili & negotiis publicis aut exclesiæ essent, aut sponte abstinerent, imprimis *Socratem*, sapienter sentiendi & ornate dicendi scientiam, re coherentes, & antea communi philosophiæ nomine appellatas, disputationibus suis separasse: indeque discidium illud existisse cordis & linguæ, absurdum sane, & inutile, & reprehendendum, ut alii nos sapere, alii dicere docerent. Dignus est locus, qui cum cura legatur. Iungentur non inutiliter, duo priora capita libri XII *Institutionum Oratoriarum Quintiliani*, quibus prolixè docet, *Oratorem esse non posse, nisi qui & vir bonus, & philosophia usque artibus, quibus mores formantur, sit instructus.*

§. XII. *Fatum* Græcini multiplicem nobis obseruationem suppeditat. Primo namque ex eo, quod *Silanum accusare iussus abnuir*, apparet vis sapientiæ siue philosophiæ; quæ vbi adest, cohibet *Eloquentiam*, ne recti honestique fines transiliat. Facile adnuisset Imperatori Græcinus, innoxiumque *Silanum* oppressisset, nisi cum eloquentia iunxisset philosophiam. Nunc vtraque veluti munitus, infeliciter quidem, sed

sed tamen cum æterna nominis sui gloria, abnuic. Deinde Græcinus idem *Eloquentiæ sapientiæque studio iram C. Cesaris meritis*, documento est, virtutes vt apud bonos Principes gratiam, sic apud malos iram & odium sequi. Apud hos enim, vt alibi Noster, *nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine. Et ob virtutes certissimum exitium*, de quo plura *dissert. præcedenti*. Tertio, quod, *quia abnuerat, interfectus est*, eo ministri Principum monentur, summo sibi cauendum studio, ne quid petenti Principi, præsertim malo, cogantur denegare. Vix enim quisquam id sine damno suo, certe nemo sine periculo fecit. Recusationem enim contemptum interpretantur; hunc autem ægerrime ferunt quamlibet boni Principes; mali, quoniam neminem inobedientem ferre possunt, plerumque morte aut exilio vlciscuntur. Præterea qui desiderii Principum refragatur, ea velut iniustitiæ aut imprudentiæ arguit; quo pariter eos offendi necesse est. Nolunt enim videri quidquã iniuste aut imprudenter egisse. Quare prudens minister, si quid possidet aut in se deprehendit, quod Principi petenti concedere nolit aut nequeat, dissimulabit, quantum potest, aut deprimet, iubentique intuta aut inhonesta, persuadebit exsequendis se imparem esse: vel si id non possit, mature alio concedet, ac securitati suæ tantisper consulat, dum aut aliorum intercessione, aut traçiu temporis & absentia offendentis, Principis ira deferbuerit. Quarto denique in eo, quod Græcinus *Silanum accusare iussus est*, mos tyrannorum notandus; qui cum aliquem perditum cupiunt, nec tamen aperte adgredi audent; vt amoliantur inuidiam populi siue procerum, subornant alios, qui accusent ac perdant. Quo pertinent, quæ *Dissert. præced.* prolixè de accusatoribus & delatoribus diximus. Quanquam interdum & boni Principes hac arte vtuntur: nempe si qua res inuisa populo proceribusve ex necessitate publica peragi debeat, aut aliquid durius in eos consuli, qui gratia apud populum & magnates florent.

s. XIII. *Prudentia* Græcini hinc elucet, quod *Silanum*, virum potentem, & præterea innoxium, *accusare iussus, abnuic*. Id enim

enim neque honeste, neque tuto facere potuit. Non honeste, quia quod mandabatur, flagitiosum & illicitum erat. Qualia, etiam mandata, perpetrare nefas est. Quamquam enim Imperantes non sint obstricti causam mandatorum suorum reddere, obsequiique gloria, quæ sola subditis relicta est, parendo potius, quam iussa imperantium sciscitando contineatur; (nam, ut bene apud Tacitum Otho Imperator, si, ubi in-beantur, querere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium intercidit;) tamen ea necessitas obsequii non debet ad turpia & illicita facta, flagitiosaque ministeria extendi. Hæc enim si imperentur, omnino detrectandum obsequium est, ut post alios accurate ostendunt Grotius II de I. B. & P. cap. XXVI num. III. & Baclerus dissert. Acad. VI. pag. 324. & 330.. Si scilicet certo constet, aut saltem iusto certum videatur, rem imperatam illicitam atque inhonestam esse. Nam si dubitet de honestate mandatorum, deprecari quidem obsequium, & honeste se excusare poterit, sed si mandans persistat in proposito, potius est, ex sententia prudentum, ut obsequatur superiori, quam ut abnuat. Cum enim hoc in dubitationem veniat, utrum iuste an iniuste mandans egerit, ratio iubet inclinare in eam partem, quæ conseruat, non quæ dissoluit ordinem imperandi ac parendi. Is autem exigit, ut subditi, nisi contrarium plane sit manifestum, semper de mandatis imperantium bene opinentur. Nec officere debet vulgatum illud, *Si dubitas, ne feceris*. Nam hoc in iis tantummodo locum inuenit, quæ nostro nomine atque arbitrio suscipimus, non item in illis, quæ superiorum voluntate ac iussu. In his enim, si obsequimur, factum alienæ voluntati imputatur, cui non possumus temere & sine periculo inobedienciæ refragari: contra si omitterimus, quod iussi sumus, verendum est non tantum ne peccemus inobediencia in imperantes, quos credi par est iusta & honesta præcipere; sed etiam ne in commoda publica, quæ respici ab imperantibus, semper existimari debet. Præterea fieri potest, ut aliquis contemplatiue dubitet, actiuo autem iudicio non dubitet: h. e. certo sibi persuadeat, iubenti

¶ Tacit. I. Hist. 23. 24.

C Prin-

Principi se obsequi debere. Quo casu, certum est, obsequendum esse. Loquamur sub exemplo. Iustus aliquis a Principe suo militare in bello, de cuius iustitia aut iniustitia evidenter pronunciare nequit, etiam Theologorum iudicio, in his *B. Augustini lib. XXII contra Faustum Manicheum cap. LXXIV*, & *I de Civit. Dei cap. XXVI*, *B. Gerhardi Loc. de Magistr. polit. §. CCCXCIX*, *B. Balduini lib. IV de casib. conscientie cap. XII*, *Lud. Molina disput. CXIV de Iustit. & Iure, num. V & VI*, tenetur obsequi; saltem, si non dubitet, incerto, adveniente præcepto superioris, parendum esse. Nam, si maxime bellum iniustum fuerit, subditus tamen, si pugnaverit, excusabitur mandato sui Principis: at si omiserit, non solum *reus est*, ut Augustinus loquitur, *imperii deserti atque contemti*; sed reipub. quoque periclitanti, opemque eius, ac aliorum subditorum, requirenti deerit. Potius igitur est, ut sequatur partem tutiorem. Tutius autem est, obedire magistratui non præcipienti manifeste impia & iniusta, opemque patriæ ferre. Scio, summum virum *Hugonem Grotium in II de I. B. & P. cap. XXVI, num. IV* aliter sentire: sed nulla valida ratione nixum. Nam quod ait, *partem tutiorem esse abstinere, hoc casu, bello; inobedientiamq; in eiusmodi rebus suapte natura minus malum esse, quam homicidium, præsertim multorum innocentium*; id negamus. Homicidium enim eiusmodi, ut diximus, superiorum mandato excusatur: neque certum est subdito, iure ne an iniuria committatur. At inobedientia Principem pariter ac rempub. lædi, certum est. Neque magis obesse potest, quod ait, *injustificas belli causas oportere claras esse & evidentes, & proinde tales, quæ palam exponi & possint & debeant*. Primo enim tantum abest, ut in omni bello statim & simul omne ius belli promulgare consultum sit, ut quandoque præcipua causa iustifica ob publicas magnasque rationes occultari debeat. Deinde si maxime palam exponantur, quotusquisque subditorum tanta est rerum civilium peritia, ut, iustæne an iniustæ sint, possit dignoscere? Neque tollitur difficultas, si cum *Grotio* distinguas inter bellum, quo quis impetit alios, & quo sua tueri conatur. Nam & cum alios Prin-

*S. Bæler.
Diss. Acad.
6. pag. 332.*

ceps

ceps impetit, non minus id egregii publici caussa facit, aut facere præsumitur, quam cum sua defendit: adeoque & eo casu operam suam reipub. subditi debent. Id vero plane ferri non potest, quod eodem loco (credo, vt maiorem veri speciem suæ opinioni conciliet) subiicit; *probabile esse, etiam carnifici, qui damnatum occisurus est, hætenus, aut quod quæstioni & actis interfuert, aut ex rei confessione, cognita esse debere cause merita, vt satis ei constet mortem ab eo commeritam.* Deus bone! quanta iuris peritia, quantoque iudicio interdum opus erit carnifici, vt hoc recte dignoscatur.

§. XIV. Caterum Græcino non erat dubitandum, an iussis C. Caesaris obediendum esset. Norat enim, ea ex odio virtutis ac nobilitatis vnice provenire. Sciebat, Silanum, Casare turbatus mare ingresso, non *spe occupandi urbem, si quid Imperatori per tempestates accideret, remansisse* (hæc enim videtur *negotio* fuisse iustæ accusationis) sed *quod impatientiam nauis & molestiam nauigandi vitaret.* Sic enim clare *Suetonius, De in Calig.* nique non ignorabat, accusationes innocentium inter flagitiosa ministeria haberi. Quid igitur aliud faceret vir honesti rectique amans, quam vt modeste abnueret, quod honeste non licebat facere?

§. XV. Sed & eam ob causam videtur accusationem Silani abnuisse, quod sciret, sine discrimine capitis & fortunarum suarum id facere se non posse. Nam plerumque facinorum ministri, dum Principes inuidiam facti, quod mandauerant, amoliri, & in eos deriuare coguntur, exitio subiiciuntur, & velut publicæ victimæ promerito supplicio afficiuntur. Exemplo est centurio, qui Tiberii iussu Agrippam occiderat, apud *Nostrum Ann. I, cap. VI,* & alii illustri *Forstnero in notis ad pag. 20.* eum locum memorati. Deinde quamuis ad tempus *leni post admissum scelus gratia* sint apud Principem; fit tamen plerumque tamquam fato quodam & diuinæ iustitiæ directione, vt tandem & ipsi adfligantur & euertantur. Siue odio Principis & metu quoniam, vt est apud *eund. Tacitum Ann. XIV, cap. LXII.* (vbi & exemplum Aniceti habes) *malorum facinorum ministri*

Tacit. 4.
A. 71, 2.

quasi exprobrantes adspiciuntur: seu quod, superuenientibus aliis ad eadem facinora paratis, Principes tedium priorum capere solet. Quomodo Tiberius scelerum ministros ut peruertere ab aliis nolebat; ita plerumque satiarus, & oblati in eandem operam recentibus, veteres & pragraues adflixit. Adeo verum est, quod alicubi Curtius ait, nullam potentiam scelere questam cuiquam esse diuturnam. Locus est lib. X cap. I; vbi pariter ira regis in ira ministros, qui Parmenionem occiderant, recidit. Postremo verendum erat Græcino, ne, si maxime præsentis Principis iram euaderet, tamen occiso eo, vna cum aliis accusatoribus ad cognitionem Senatus vocaretur, ac nocens repertus more maiorum puniretur. Quod Galba, Othone, Tito, Nerua ac Traiano imperantibus, subque initia Vespasiani & Domitiani, plurimis euenisse, Tacito, Suetonio, Dione aliisque illorum temporum scriptoribus cognoscimus.

§. XVI. Atque hæc de Ortu Agricola: Sequitur EDVCA-
TIO. Ad hanc pertinet, quod in sinu indulgentiaque (seu, ut in re simili Sidonius Apollinaris lib. V epist. XVI loquitur, in sinu indulgentissimo) matris educatus dicitur: hoc est, in contubernio, siue cubiculo & gremio eius. Id enim voce sinus designari, vel ex Annali XIII, cap. XIII, & Ann. VI, cap. XLV patet. Quis autem ea educatio præcis temporibus apud Romanos fuerit, optime explicuit Auctor dialogi de Oratoribus, qui cum Tacito edi solet, ac a quibusdam Quintilianis tribuitur: cuius verba & cap. XXIX, etiam Cl. Virdungo in parte laudata, non ab re fuerit adscribere. *Iam primum, inquit, sinus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutriticis (sic appellabantur feruorum ancillarumque mansuiculae vid. Columell. de R. R. lib. I cap. VI, & Sueton. Vitellio cap. XVI.) sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum & inferuire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis cuiuspiam familie suboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur. Ad (fortasse leg. Hac) non studia modo curasque, sed remissiones etiam lapsus ne puerorum*

rorum, sanclitate quadam & verecundia temperabat. Sic Corneliã Gracchorum, sic Aurelliam Cesaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. Quæ disciplina ac seueritas eo pertinebat, vt sincera & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id vniuersum hauriret. Merebatur locus grauissimæ scriptoris, etsi prolixior, heic legi, non solum quod dilucidissime exponit, quid sit in sinu matris educari; sed etiam, quod ea quæ de studiis Agricola Noster hoc ipso capite tradit, egregie illustrat.

§. XVII. Cæterum optandum esset, vt ea Romanorum seueritas ac disciplina circa educandos formandosque liberos hodie in honestioribus Germanorum familiis obtineret: sic enim haud dubie plures ad veram solidamque virtutem eniterentur, nec tam alte plerorumque animis vernicia vitia moresque inhærent, vt aut omnino, aut nisi difficulter & magno labore, eradicari excindique non possint. Nunc fit sæpissime, vt (quod idem auctor de suorum temporum consuetudine queritur) natus infans delegeretur alicui ancille, cui adiungitur vnus aut alter ex omnibus seruis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri statim & rudes animi imbuuntur. (Exemplo est Nero apud Sueton. cap. VI.) Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati nec modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuia & libertati (i. e. petulantia & licentibus dictis ac factis: nisi malis cum Rutgerio V. L. III cap. XI e vet. eodd. in quibus est bibacitati, legere viuacitati; vt sensus sit, viuiditatem ingenii ac vigorem singularem a parentibus haberi illam lasciuiam.) perque paulatim impudentia irrepit, & sui (dum seipos proiciant, nec iudicia hominum verentur) alienique contemptus. Quæ vitia vbi semel obsederint puerorum animos, fieri vix potest, ne deinceps omnem ætatem corrumpant, prauisque moribus

inficiant. Qua de re grauiter iuxta & eleganter *Quintilianus I*
Instit. Orat. cap. II: Utinam, inquit, liberorum nostrorum mores
non ipsi perderemus! Infantiam statim delitiis soluimus. Mollis illa
educatio, quam Indulgentiam vocamus, ne quos omnes & mentis &
corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris re-

**al. cocum. pit? Nondum prima verba exprimit. & iam cocum* intelligit,*
& nor. Pa- iam conchylium poscit. Ante palatum eorum, quam os institui-
rei ad h. l. mus. In lecticis crescunt; si terram attigerint, e manibus utrinque
tal. mores, sustinentium pendunt. Gaudemus, si quid licentius dixerint. Verba
quod exple- dit *Barth. ne Alexandrinis quidem permittenda delitiis (pueros delicatos*
Adū. 31, 5. Alexandria aliisque Ægypti locis aduectos intelligit, quos
iocorum & diæteriorum caussa alebant:) visu & osculo excipi-

**Sic Gert-* mus. Nec mirum: nos* docuimus, ex nobis audierunt, nostras ami-
edd. recte. cas, nostros concubinos vident. Omne conuiuium obscenis canticis
male Pare- strepit: pudenda dictu spectantur. Fit ex his consuetudo, deinde na-
ana: nec. tura. Discunt hec miseri antequam sciant vitia esse. Inde soluti
ac fluentes non accipiunt e scholis mala ista, sed in scholas afferunt.
Velim hæc accuratius perpendant, qui omnem morum cor-
ruptelam vitæ Scholasticæ & Academicæ imputant: quasi non
adferant plerique adolescentum, cum ad scholas illustres aut
Academias accedunt, naturam ac indolem iam corruptam &
prauis moribus inde ab incunabilis, educantium negligencia
aut imprudentia, detortam. Quis itaque miretur, peiores
subinde discedere, quam aduenerant? præsertim vbi ea do-
ctrinæ pars, quæ ad prauitatem morum corrigendam pluri-
mum facit, negligitur aut superficialia opera vix attingitur.
Nam a legibus quidem solis, earumque executione, præser-
tim si debitum pondus absit, nemo prudens, rerumque ac
temporum peritus, facile sperabit iustam & catholicam emen-
dationem.

§. XIIX. Porro quod in *sum* & *INDVLGENTIA* matris
educatus Agricola dicitur, id minime capiendum de molli illa
educatione, quam *Quintilianus Indulgentiam* vocari ait; & de
qua *Poëta:*

Blanda patrum segnes facit indulgentia natos:

fed

sed de laudabili ac prudenti, quam Græci σοφῶν vocant; quæque ingenue ac liberaliter infantes ac pueros habet. Huius ideam post alios multos (quorum ne quidem nomina heic adduci opus est) præclare nuper exhibuit, qui ad exemplum Barclaianæ Argenidis *Nouas Solymas* in Anglia *publicauit; **Londini* quisquis fuit, vir certe probus & eruditus, nec vulgaris aut ^{a. 1648.} prudentiæ aut iudicii. Sed quid prohibet, egregiæ disertationis, quæ statim *sub initium libri I* se offert, summa capita huc ^{pag. 11. &} excerpere? præsertim cum paucorum manibus, in his qui- ^{se 99.} dem oris, opusculum illud teratur. Sic igitur incolas Nouorum Solymorum primam ætatem instituere fingit: *Corpuscula infantium, quantum venia medicorum licet, ad omnem duritiem sensim adsuescere, & in eo collocare indulgentiæ suæ maximam ostentationem, ut vitæ casibus perferendis, ab ipsis incunabilis sint, præparati. Vbi primum pedibus uti atque insistere possunt, ire docere, decenter & strenue: addere gestum, motumque totius corporis. Tum inde ad cursitationem impellere; saltandi, nandi que, & sagittandi atque eiusmodi studia adiungere: cum ista cautione, ut hæc virium tentamenta moderate & gradatim exerceantur, ne nimis & violentis nixibus aut præsens periculum, aut infirmam contrahant senectutem. Iracundiam atque immodicam flendi libidinem, prima, quæ in infantibus apparent, vitia, ad hæc contumaciam, superbiam atque inuidiam, primum debellanda suscipere: spontaneam patientiæ ac beneuolentiæ consuetudinem magis artibus ac præmiis, quam præceptis conciliare. Lachrymis nihil a se pati extorqueri; quin ad alia quæuis remedia diuertere. Tum istam puerilis animi obstinationem metu ac reuerentiâ frangi. Ultero superbientes minime instare vanis incitamentis stultisque sermonibus. Liberales atque beneficos esse monere; nec in aliorum miseriis, seu veris, seu forte fictis, voluptatem capere aut irridere permissum. Præcipue temperantiæ & continentiæ vinculis coercere impotentiam cupiditatum. Somnum inprimis & gulam moderari: diluculo surgere, ac victu fortuito uti cogi: escas dulces & delicatas rarissime attingere: rursus interdum ad satietatem usque ingerere. Neque solum hos excessus affectuum refranare, verum pari studio defectus supplere:*

metum,

20 IULII AGRICOLÆ

mutum pudoremque subrusticum familiari conspectu hominum, ve-
rumque formidabilium sensu alienare. Summam denique artem ac
operam intendere in accendendis puerorum ingeniis. Interim saltem
sobrietatis & modestie inspergere, ne in heroica Ethnicorum vitia
per intemperiem excurrant. Auspicari hanc disciplinam vel ab
initio ipsius infantie: tum vero potissimum, cum verba primum pro-
ferre condisunt. Ingenia ipsorum primum versare in Grammati-
castum in Arithmetica, & Mathematica; artibus, quæ ab humanis
institutionibus minime pendent, atque ad rationis semina elicien-
da, vagamq; aciem tenellarum mentium confirmandam maximam
vim habere censentur. Minores, & tardioris ingenii pueros simpli-
cibus questiunculis: maiores, aut pracoces, perpexioribus pensis
exercere. Ludos etiam, qui numero vel mensura constant, pro his ex-
quirere: neque vane aut temere lustrare concessum. Ante omnia
fidem & imaginationem occupare; ad res turpes, tanquam mon-
stra & prodigia conhorrescere discere, ac infinitum atque indivisi-
bile numen summa cum reuerentia agnoscere. Mendacem cum mutis
animantibus includi, quasi hominem societate indignum. Per hæc
initia ad Dei cultum, ad patriæ curam, & caritatem, ad parentum
maiorumque venerationem, & fraternam benevolentiam cum omni
diligentia pueros erudiri. Ac licet hæc educatio pari profectu non
vbique succedat, si quis sit tamen nobiliori ingenio præditus, illum ex-
quiri exsuscitarique; neque ad altiora natum, in domesticis tene-
bris latentem destitui: qui vero a natura minus prompti sunt, non
idcirco fastidiri, & ut omni disciplina indignos damnari; quinimo
his diligentiore operam adhiberi; ut saltem consurgere possint ad
ultimum suæ capacitatis gradum, ac olim aliquam reipub. partem
non inepte capebant. Prolixius hæc, fateor, adduximus, quam
instituti nostri ratio ferre videbatur; sed tamen, ut spero, non
sine aliquo lectoris fructu.

§. XIX. INGENIUM ac indolem Agricolaë tribus veluti
characteribus noster designat; vno, cum bonam integramque
naturam ei tribuit; altero, cum sublime & erectum ingenium:
tertio, cum vehementius, quam cautius, pulchritudinem ac spe-
ciem excelsæ magnæque gloriæ appetuisse ait. De singulis breuiter.

Per

ORTVS. EDVCATIO. STVDIA.

Per bonam integramque naturam haud dubie intelligit, quam ^{comit.}
 Auctor de oratoribus cap. XXIIII sinceram & integram & nullis
 prauitatibus detortam naturam, Quintilianus I Inst. Or. II bo-
 nam indolem, Cicero in orat. pro Cælio cap. V naturale bonum,
 Cornelius Nepos in vita Attici cap. IX perpetuam naturalens
 bonitatem vocat; hoc est, naturalem, eamque egregiam,
 ac nondum vitiorum consuetudine inquinatam, propensio-
 nem ad omnem virtutem, ejusque cultum, ac vitiorum seriam
 & constantem auersionem. Quæ inter prima viri politici re-
 quisita est. Nam, vt eleganter ostensum eruditissimo Caselio
 cap. IIX propolitici, vir vere politicus etiam eximia bonus esse
 debet. Iam nemo vnquam (verba sunt Vopisci in vita Probi) ad
 virtutem summam peruenit iam maturus, nisi qui puer seminario
 virtutum generosiore concretus, aliquid inclitum designauit. Præ-
 terea si quamlibet raræ ingenii dotes in vulpina & veteratoria
 ingenia incidant, fieri videmus, vt in perniciem suam iuxta &
 aliorum, patriæque exitium potius, quam vtilitatem publi-
 cam conuertantur. Id quod Themistoclis, Alcibiadis, alio-
 rumque exempla docent: de quibus iure dubites, plusne com-
 modi eximia illorum indoles, ac ingenium in omnia versati-
 le, an periculi & damni, patriæ ipsorum attulerint. Quomodo
 hæc naturæ bonitas foueri sustentarique debeat, præter ea,
 quæ de Educatione diximus, ostendent, quæ paullo ante lau- ^{s. præced.}
 datus Caselius cap. XXI propolitici disseruit.

§. XX. Non est prætereundum, quod Tacitus ait, hanc
 bonam integramque naturam arcuisse Agricolam ab ILLECE-
 BRIS PECCANTIUM. Qua appellatione haud dubie
 designat blandimenta, quibus cum vitiosi, tum vitia ipsa adli-
 ciunt animos iuuentutis, adlectosque inficiunt ac corrup-
 punt. Habent enim hoc pleraque vitia, præsertim quæ ado-
 lescentiæ ac iuuentuti veluti propria sunt, (vt iracundia,
 libido, intemperantia, petulantia, temeritas, ambitio, &c.)
 vt etiam non sentientes trahant. Siue peccandi facilitate;
 cum sine molestia suscipitur, ad quod natura magis propen-
 demus: sine precantium auctoritate ac multitudine; dum
 vitia ob auctoris decus, frequentiamque eorum, qui illis
 sunt

D

sunt

22
sunt dediti, in virtutes accipiuntur, atque ad imitationem alios accendunt; licitumque adeo putatur, quod est publicum: seu denique specie honesti, cum vitia sub nomine virtutum, e. g. temeritas fortitudinis, prodigalitas liberalitatis, obrepunt. Sed potissima heic conversationis vis est, qua pance necesse est eorum imbibere vitia ac mores; quibuscum cotidie viuitur; praesertim ab adolescentibus, quorum nondum obfirmatum aduersus has illecebras pectus facile peruersos ac noxios familiarium mores admittit. Ceterum recte ait Tacitus, *ab his illecebris arcuisse Agricola bonam integramque naturam*. Nam etsi non parum aduersus hæc vitiorum blandimenta doctrina & exercitatio potest; plurimum tamen natura bonitas valet, si rite colatur ac foveatur. Quemadmodum e diuerso qui natura in vitia proclives sunt, eos humana quidem opera ac industria, aut nunquam, aut ægerrime in virtutis semitam traducas.

§. XXI. *Sublime ingenium*, interprete summo viro, *Aug. Buchnero*, est, quod alta agitet, & omnia capiat; quemadmodum *Plinius Cæsari sublimitatem omnium capacem tribuit: cretum vero, acre, & sibi semper intentum, non languidum, timidum, socors*. Noster alibi, cum de Nerone loquitur, *vinidum animum*; cum de Heluidio Prisco, *ingenium illustre* vocat. Vbi que vero designat per hosce characteres ingenium, vt ab eruditis appellari solet, *practicum*, i. e. sensu communi, & iudicio rebus agendis congruenti, ingenita quadam felicitate praestans, plurimumque discrepans a specie ingenii qualibuscunque adminiculis ac adsciticiis coloribus efficta & elaborata. qualis non paucis magnorum ingeniorum opinionem conciliare solet, quamuis non amplius quam exteriori scenæ inferuiat. Huiusmodi ingenio practico cum primis ei opus, qui ad eximii politici gloriam per literarum studia adspirat. Nam quemadmodum in omni studiorum genere, ita in politico apta ac, vt ita dicam, appropriata ingenii vis requiritur. Et heic quoque illud poetæ locum inuenit:

Tu nihil inuita dicos faciesque Minerva.

Certe nemo vnquam sine excellenti ingenio illustris in re-
pub.

pub. existit. Nam quibus casus ac fortuna pro ingenio sunt, (suere autem bene multis, suntque adhuc hodie:) horum vel ideo minus consummata ac solida est gloria, quod destituuntur præcipuo magnorum operum instrumento, quo Deus & Natura solent instruere, quoscunque maximis rebus peragendis destinarunt.

§. XXII. Ceterum in hunc censum minime veniunt ingenia (vt a Bæclero describuntur) subtilitate cogitandi, celeritate intelligendi, copia & facilitate inueniendi, pene ad miraculum usque præstantia. Hæc enim quemadmodum ad philosophandum, docendosque alios aptissima sunt; sic ad ciuilem actum, ac rempublicam ineptissima. Omnis enim eorum vis in contemplatione consumitur; eoque ab agendi dexteritate longissime absunt. Sed nec eorum ingenia huc faciunt, qui (notante eodem summo viro) *Præfici ingenii non impressæ modo notæ, sed eminentes dotes, & singularia specimina præ se ferentes, nihil nisi ad actionum humanarum normam sapiunt; maxima queque negotia in argumento sermonis, consilia recondita de repub. in materia commentationum, inuenta noua, mira, gloriosa, in ostentatione cotidiani operis habent; vt Iouem lapidem iures, ex omnibus illis negotiis, quæ prudentibus & politiciis viris laudis gloriæque materiam præbere solent, nihil iis ignorari, nil abstrusum, nil non peruium perspectumque esse. Et tamen si propius penitusque inspicias, non modo maximarum, sed etiam vulgariarum rerum habitum, indolem, conditionem vix ultra quam superficialia cognitione attingunt, ad ipsa vero accuratioris æstimationis adyta minime penetrant. Hoc genus hominum, nostris temporibus satis frequens, quam magnificam speciem ostendat, tam noxium est ciuili societati, cum ad summam reipub. admouetur: tantoque magis, quanto propius ad externam speciem ingenii vere præfici accedit. Cuius longe aliæ sunt dotes, quam quas hucusque descripsimus. At quanam illæ? inquires. Ardua profecto res est, digne eas explicare: vellentque accuratius exposuissent, qui politicum formare ac fingere scriptis conati sunt. Nunc plerique silent, aut rem omnem non nisi perfunctoria opera, obscuræ*

diligentia traſiant. Vt aliquid in re difficillima dicamus, præcipuas, immo plerasque, politici ingenii dotes ſuppeditabit breuis, ſed dignus conſideratu, locus *Thucydidis e lib. I hiftoria;* quo, ſummorum virorum ſententia, non tam Themiftoclis, acerrimi prudentiffimique viri, ingenium, quam totius naturæ vires, quas vnquam in magnos & illuſtres in repub. conatus largita eſt, expoſuit. *Erat, inquit, Themiftocles is, qui vim nature validiffime ſignificaret, ac in hoc multo magis, quam quivis alius, adminiſtratione dignus. Naturali enim intelligentia, nullaq; nec præcedente nec accedente doctrina, de præſentibus ac ſubitis celerrimo conſilio rectiffime iudicabat; & in futuris plerumque, quod eventurum erat, optime coniectabat: efficax eorum, qua inter manus haberet, adminiſtrator; nec alienus a diiudicandis, quorum uſu deſtruebatur: in rebus adhuc ambiguis, quid melius peiusque foret, præcipue providens; denique, ut breuiter omnia complectar, tanta conſilii celeritate, ut quod factu opus eſſet, extemporali felicitate ſtatim diſſereret.* Singulas hæc facultates ſiue dotes ingenii politici ſolita diligentia, vbertate & elegantia pertractavit paullo ante laudatus *Bœclerus in Commentario Nepotiſ.* qui omnino adiri debet.

pag. 17.
ed. noſtra
ſeq. ad 31.

§. XXIII. Sed erunt fortaſſe, qui Thucydideam hanc deſcriptionem tantum ad ingenia extraordinaria, quali Themiftocles fuit, eaque iam in actu rerum verſantia, pertinere putent. Nobis autem, in præſenti, ordinaria ingenii bonitas, & qualis in adoleſcentibus deprehendi poteſt, reſpicienda eſt. Hanc igitur, ſecuti celeberrimum *Cæſelium* tribus veluti partibus metimur, *Memoria, Docilitate, & Solertia.* Græci vocant *μνήμην, δόξαζαν, ἀγχινοίαν.* Quibus ſimul Intelligentia & Iudicium, quæ alii requirunt, comprehenduntur. Ea enim a docili, perſpicaci, & mediocri memoria prædito, abeſſe non poſſunt. Neque enim diſcere quis exiſtimandus eſt res, quas neq; intelligit, neque diiudicat: & plene facileque perſpici nequeunt, niſi quæ antea probe intellecta ac diiudicata ſunt. Ac *Memoriam* quidem adeo non requirimus ad miraculum excellentem, (qualem nonnullis fuiſſe nouimus) ut pæne arceamus a civili actu, qui tali pollent. Plerumque enim iudicio carent, adeoque

in propoſit.
ſupp. 18.
19. 20.

adeoque ad res gerendas minus apti sunt. Sufficiet igitur futuro politico mediocris, hoc est, quæ visa, audita, lecta paruo negotio teneat, atque, cum opus est, reddat promatque. Hæc in tenera statim ætate colenda ac exercenda est, non inani- bus & vulgaribus nugis, quorum postea obliuisci oporteat; nec imaginibus aliisque nugatoriis artibus, quas hodie multi magna cum ambitione incauta iuuentuti obtrudunt: (nam ea præterquam quod naturalem memoriam multitudine spe- cierum obruunt, viresq; eius cito & ante tempus exhauriunt, vix vltra quam ostentationi seruiunt;) sed versiculis siue poë- matis, sententiis veterum moralibus & politicis, denique hi- storiis, & omnium virtutum illustribus exemplis. *Docilitatem* vocamus facultatem ingenii, qua facile, & ordine, & perspicue apprehendimus, quæ legimus aut docemur. Hæc quanto ma- ior est in adolescente ciuilibus studiis dedito, tanto plus ei ad- iumenti adferet. Neque enim heic aliquid nimium cogitari potest. Quod si cui mediocris contigit, diligentia ac industria augeri debet: quæ dici non potest, quantum etiam hebetia & obtusa ingenia acuat. Sicuti contra negligentia & ignauia vel acerrimas atque excitatissimas naturas deterit ac obtundit. Denique *Solertiam* dicimus, qua nullo negotio deprehendi- mus rerum negociorumque ciuiliū causas, intimasque ea- rum recessus penetramus, & quæ ad res arduas ac difficiles expediendas maxime faciunt, promte excogitamus. Qua par- te mire excelluisse Themistoclem, *Thucydides*, *Nepos Cornelius*, aliique testantur. Hæc maxime vsu & exercitio splendet: estque velut anima studiorum actuumque ciuiliū.

§. XXIV. A sublimi & erecto Agricola ingenio *Tacitus* prouenisse innuit, quod *pulchritudinem ac speciem excelsæ ma- gnæque gloriæ vehementius quam caute appetit*. Quod & ipsum inter indicia excellentis indolis referri debet. Nempe præ- stantissima quæque ingenia, in adolescentia ac iuuentute, fa- mæ laudisque studio vnice impelluntur, eique, iuuenili quo- dam impetu, alia omnia posthabent. Quo fit, vt freno potius, quam calcaribus, illis opus sit. Quod, inter alios, *Cicero* innu- Orat. pro
Calio c. 32: it, cum ait, *impetum animi, cupiditatem vincendi, ardorem men-*

vis ad gloriam, in adolescentia, tanquam in herbis, significare, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industrie sint futurae. Etenim semper magna ingenio adolescentes refræandos potius a gloria, quam incitandos fuisse. Amputanda plura esse illi ætati, si quidem efflorescit ingenii laudibus, quam inserenda.

§. XXV. Bene monet, coercendos esse hos impetus, ac ad quandam moderationem ac mediocritatem redigendos. Id enim nisi fiat, euenit plerumque, vt reipub. iuxta & sibi nocent, ac denique per ambitiosas molitiones in exitium sese præcipitent. Quod Themistoclem, Casarem Iulium, Pompeium, aliosque fecisse nouimus. Prudenter igitur Procilla filii incensum ac flagrantem animum coerenti: præsertim cum non ad veram gloriam, sed speciem eius, nec satis caute, adspiraret. Alias non negamus, legitimam cum ingenij methodum hoc requirere, vt studio laudis excitentur ad officium, incendanturque amore gloria & virtutis: vt in illis oriatur generosa quedam inuidia, & sine odio de laude probitateque contentio. Quod suadet Naudens in egregio syntagmate de Studio liberali, digno quod sapius relegant, qui vitæ, non scholæ discere, solideque in politioribus literis proficere cupiunt. Est autem coërcitione isthac fere tantum in pueritia ac iuuentute opus. Nam auctu ætatis, ac plerumque rationis vsu, plerumque ardor ille deferuescit, istamque iuuentutis acerbicatem, vt de Agricola Noster ait, mitigat ratio & ætas. Quod etiam de Catone sperabat Cicero orat. pro Murena.

comm. 6.

cap. 31.

XXVI. Superfunt STVDIA Agricolæ: de quibus aliquanto prolixius agere constitueramus, quod hic locus vnus ex illustrissimis est, quæ de studiis eorum, qui in spem reipubl. educantur, in vniuersa antiquitate reperiuntur. Nunc, cum præter opinionem creuerit hæc commentatio; Taciti vestigia secuti, breuius hac opera defungemur. Primo recte atq; ordine factum, quod Agricolæ sublimè & erectū ingenium, rebusq; gerendis natum, honestis artibus, i. e. literarum ac sapientiæ studiis, imbutum est. His enim carere nequeunt, qui ad eximium politici gloriam adspirant. Equidem fatendum est, nonnullos adeo valuisse ingenio & sensu communi, vt, quamlibet litera-

rum

rum rudes, omnem aliorum cognitionem ac dexteritatem in
 civilibus negotiis antecellerent. Qualis Philippus Cominaus
 fuit, qui sine vllō literarum adiumento, solo rerum vsu, ac na-
 turali iudicii bonitate, adeo profecit, vt non solum inter pru-
 dentissimos sui temporis haberetur, ac maxima quæque nego-
 tia feliciter expediret; sed etiam historiam ita laudabiliter
 scriberet, vt Lipsius non vereatur eum componere cum quo-
 nis antiquorum; ac sæculi sui quendam veluti Polybium præ-
 dicet. Quod etiam plerorumque prudentioram iudicium est.
 Franciscus quoque Aranda, Aragonius, *sola naturæ bonitate,*
atque ingenii dotibus, citra vllam scientiam, ac citra vllas prope-
modum literas, ita fuit accommodatus ad domos Principum, quibus
diu præfuerat, moderandis, vt nusquam non & in consultandis, &
in administrandis rebus ac maturandis, primas obtinuerit partes.
 Testis Laur. Valla lib. II de rebus Ferdinandi, additque, *hinc ap-*
parere, ex homine natiuis bonis excellenti formari potius præcepta
sapientie, quam ex præceptis sapientie formari hominem excellen-
tem. Sed primo rarissime huiuscemodi ingenia, & vix singula
 singulis sæculis inuenias. Deinde, si maxime præsto sint, nun-
 quam tamen sola naturæ bonitate ad solidam ciuilibus pruden-
 tiæ gloriam enitentur. Nam cum honesti inhonestique, utilis
 item & noxi rationes plane perspectas non habeant, necesse
 est, vt in tenendo honesto ac utili non satis sibi content, ac
 modo deficient, modo excedant. Sane quod Themistocles,
 quod Marcus Coriolanus, quod C. Marius, summi alioqui vi-
 ri, tam inæqualiter egerunt, vitiisque æque ac virtutibus in-
 claruere, id recte Plutarchus adnotauit, non aliunde prouenisse,
 quam quod literis imbuti non essent, quibus cursum actio-
 num suarum dirigerent, ac animi impetum moderarentur.
 Igitur quamuis multum ad ciuilem prudentiam & virtutem
 consequendam naturæ bonitas valet; non illa tamen solidæ
 ac stabiles sunt, nisi disciplina & institutio accedat. Agnouit
 hoc ipse Cominaus, cum in illustri de literarum utilitate digres-
 sione, quam libro II historie sue inseruit, inter alia fatetur, *secap. 6. edit.*
per octodecim integros annos, quibus magna vis secretorum negotio-
rum sibi perspecta sit, sapissime ipso vsu comperisse, vnum de maxi-
mis

not. ad 2v
 polst. 9.

pag. m. 763.

Buchner
 in comm.
 MS. ad A
 gric. 1. 11

Barth.

mis instrumentis esse, quibus homo possit ad sapientiam peruenire, legisse eum historias aui veteris, ac ad earum momenta scire vitam, consilia, & conatus suos moderari atque exigere, exemplis maiorum nostrorum iter nobis ad prudentiam veram patefacientibus, & hacque ratione in uno solo libro tribus solis mensibus plus visurum unum hominem, quam experientia, ususque rerum, & conspectus vite, viginti integros docere possint, etiamsi ordine suam alteri etatem alter subiunxerit. Quid efficacius in literarum commendationem adferre poterant, qui omnem ætatem in iis consumfere? Sed meretur locus egregius, ut totus euoluatur, iuncta non dissimili dissertatione de causis dissidiorum & bellorum a Deo permissorum, quæ lib. V. cap. XIX legitur.

corom. 3.

pag. 88.

¶ 96.

apud Dion.

Cass. l. 5. p.

482. & 483

ed. VVeichel

Gracolat.

¶ 39. 40.

¶ 41. & 42.

centim. 4.

§. XXVII. Id quoque recte factum, quod statim paruulus literarum studiis admotus, pueritiam ac adolescentiam per omnem honestarum artium cultum transegit. Nam (ut iterum Naudæus) multum refert, molles adhuc pueros, & ductoris pollicem sponte sequentes, laboribus adsuescieri, & informari ad virtutem, priusquam domestica indulgentia corrupti, vitia cum intelligant, tum degustarint: iacienda fundamenta bene viuendi, dum tener est animus, & facilis quamlibet impressionem admittere; quæ ut nunc erit, ita & in vniuersa vita seruabitur. Quare & Mæcenæ Augusto suadebat, ut, prospecturus, qua ratione ciues quam optimi fiant, instituat, ut patricii equestrisque ordinis homines, *DVM ADHVC PVERI SVNT*, ad literarios ludos ablegentur; adolescentes autem facti, equos & arma tractare discant. Ita enim statim a puero discentes, quæ adultis agenda sunt, ad omnia negotia aptiores habiturum: neque metuendum, ne quis eo modo educatus institutusque consilium conuelliendi status publici sit iniciturus. Euoluendus ipse pulcherrimæ orationis locus, & quæ ad eius illustrationem suppeditat Mæcenæ Cl. Bæcleri.

§. XXIX. Iam & a loco siue vrbe, quam Agricola sedem ac magistram studiorum habuit, non parum adiutos eius profectus, Tacitus indicat. Nempe & in eo non parum momenti situm est, vbi quis educetur aut habitet. Ut enim cuiusque loci mores sunt, ita formantur incolæ. Immo ipsa locorum natura non raro mores incolarum format. Præclare in hanc

gem Cicero: Non, inquit, ingenerantur hominibus mores ^{Orat. de leg. agrar. ad pop. c. 25} stirpe generis ac seminis, quam ex his rebus, quæ ab ipsa natura loci, & a vitæ consuetudine suppeditantur; quibus alimur & viuimus. Carthaginenses, fraudulentis & mendaces, non genere, sed natura loci, quod, propter portus suos, multis & variis mercatorum & aduenarum sermonibus, ad studium fallendi, studio quæstus vocabantur. Ligures, montani, duri atque agrestes. Docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quæsitum. Campani, semper superbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis salubritate, descriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata sunt, arrogantia, quæ a maioribus nostris alterum Capua consulem postulauit; deinde ea luxuries, quæ ipsam Hannibalem, armis etiam tum inuictum, voluptate cepit, adde Senecam epistola LI. A situ quoque locorum mores diuersimode formari, certum est. De quo multa Besoldus lib. de natura populorum capp. III, IV, V & VI. Hæc cum ita sint, manifestum est, ad parandam sapientiam ac virtutem non omnem locum pariter aptum esse: sed cum maxime, in quo doctrinæ plurimum, minimum autem est corruptelæ. Nam in loco vitiorum consuetudine inquinato, quamlibet optimis præceptis institutum animum publici mores vel inuitum abripiunt. Prudenter igitur a parentibus Agricola ea urbs studiis eius delecta est, quæ & doctrina floreret, (erat enim eloquentiæ & philosophiæ studiis tam celebris, vt, Strabone teste, a plerisque ^{lib. 4. Geogr.} Romanorum ipsis etiam Athenis præferretur) & provinciali ^{ogr.} parsimonia Græcæque comitate mista ac bene composita erat; h. e. ubi & frugalitas ac disciplina, secus quam Romæ, quippe inter mediocres & prouinciales homines (quorum veluti propria censebatur parsimonia & seueritas: vid. Ann. III cap. LV, & Lib. XVI cap. V.) nec tamen ea ruditas rusticitasque obtineret, quæ plerumque in aliis prouinciis & coloniis: quod incolæ, origine Græci, visitatam genti suæ comitatem eo attulerant. Quæ mixtura comitatis & parsimonie, siue voluptatis & seueritatis, maxime apta iuuentuti est, illi præsertim quæ ciuilibus studiis operatur. Comitatus enim asperitatem studiorum mitigat,

ac rubiginem morum, quam schola pulvis inducere solet, abstergit: Parsimonia temperat etiam permissas voluptates; coercet, qui in eos impenduntur, sumtus; denique licentiam & luxum arcet; quo quæ eneruantur ingenia, raro aut nunquam ad ardua enituntur. Itaque si misceantur, ut a Neronis

§. Tacit. 13. præceptoribus factum, *morum severitas, & comitas honesta*, fit, ut nec tristitia ac pudore subrustico deprimatur animus, neque rursus nimia lætitia diffuatur, ac sustinendis studiorum laboribus impar euadat. Sed de hoc temperamento plura *ad cap. IX.*

§. XXIX. *Honestarum artium* appellatione, per quarum cultum pueritiam adolescentiamque transegit Agricola, ac plerique Senatorum & Equitum Rom. filii, designantur (ut docet locus *e dial. de Oratoribus* supra adductus) *res militaris, iuris scientia, & eloquentia*. Ad hæc enim tria, omnem institutionem Romani referebant; sic ut plerumque vni ex illis se totos dederent, nec tamen reliqua plane negligenter. Eloquentiæ autem ambitu complectebantur & humaniores literas, easque philosophiæ partes, quarum usus aliquis in civili vita esset. Quoniam autem ordine, & qua ratione cuncta hæc tractauerint, dicemus *ad cap. sequens*. Nunc enim ad modum studiorum nobis properandum est.

§. XXX. Hunc Tacitus indicat, cum ait: *Incesum & flagrantem Agricola animum prudentia matris, auctoque etatis & rationis, coercitum ac mitigatum esse, ne studium philosophiæ acris* (sic enim legendum, docemus alibi) *ultra, quam concessum Romano ac Senatori, hauriret; sed, quod est difficillimum, ex sapientia modum retineret*. In quibus verbis tria notari merentur; *Character ingenii iuuenilis, prudentia matris, & modus ipse ex sapientia retinendus*.

§. XXXI. *Characterem iuuenilis ingenii* illud indicat, quod Agricola *vehementius quam caute speciem excelsæ gloriæ appetens, acris philosophiæ studium* (i. e. subtiliores philosophiæ minutias, quarum profundior cognitio parum iunat eos, qui reip. dignitatibus, curisque civilibus vel conditione generis, vel mandato parentum, vel & sua spe votoque destinantur.) *ultra quam*

Comm. 5.

§. 6.

in not. ad §. 6.

ORTVS. EDUCATIO, STVDIA. 5

quam Romano ac Senatori concessum, haurire conatus est. Notat enim his verbis Tacitus ingenium plerorumque adolescentum, qui, iuuenili imprudentia & errore ducti, ea ferme studiorum doctrinaeque genera sectantur ac colunt, quibus plus vanitatis, ostentationis & subtilitatis, quam veræ in communi vita reque publica utilitatis, inest. *Ἐπι ᾧδ' ἀπάντων περὶ γυμνασίων, ὡς τὰς περιττοτάτας καὶ θαυμασιώτατας ἀγέλας.* Vnde videas plerosque, sibi relictos, præcipue incumbere paradoxis & nouitatibus, aut illis quæ singulari subtilitatis & acuminis specie se commendant. Neque solummodo sectantur inutilia studia, sed etiam, vbi quæstiones aliquot, steriles plerumque ac ineptas, tantumque altercationi & exercendo ingenio comparatas imbiberunt, opinione rarioris sublimiorisque scientiæ instantur, ac, vt de suo quoque Plinius queritur, *statim sapiunt, statim sciunt omnia; neminem ventur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exemplo sunt.* Quo nulum certius falsæ fictitiæque sapientiæ indicium est. Hæc pestis ingeniorum nisi mature adultiorum & prudentiorum monitis ac auctoritate coercetur, aut ætatis incremento sponte cesset, necesse est vt corrumpat etiam excellentissima ingenia, & a vero doctrina tramite abducatur: præsertim vbi multitudo errantium errori speciem veri circumdat, quod hodie frequentissime fieri videas. Quot enim erecta planeq; illustria ingenia, posthabita Dei impellentis & necessaria suppeditantis reuerentia, omiſsa reipub. requirentis cura, spreto Parentum ac patronorum mandato ac instituto, ipsa denique naturæ suæ neglecta propensione, sola sæculi consuetudine abrepti, vanissimis nec quicquam profuturis quæstiunculis tempus omne melioribus studiis destinatum consumunt; hoc est, magno conatu nihil agunt! Cuius imprudentiæ suæ hunc tandem fructum longe plurimi ferunt, vt maturiori ætate agnito errore, aut plane desperent de studiorum suorum successu, aut Ecclesiæ reive publicæ admoti sero nimis indoleant, florem aunorum iis studiis se impendisse, quæ in lucem hominum

Or. 2. de laud. He- lenæ.

Plin. lib. 8. epist. 23.

num protractis, non dicam nulli aut exiguo vsui, sed pæne pū-
dori sint, deridendosque cordatioribus propinent.

§.XXXII. Haud scio an & eorum plerique vehementius
quam caute studiorum gloriam, aut potius speciem illius, ap-
petant, qui, diuerso erroris genere, nondum inferioribus
studiis subacti imbutique, statim ad altiora, ad quæ tamen
nemini sine istis iter est, animum appellunt. Quæ & ipsa in-
ter præcipuas fundi nostri calamitates est: dum multorum
cruda adhuc studia in Academicam lucem propelluntur, in
eaque, breuiter delibatis, aut omnino præteritis, humanio-
rum literarum ac solidioris philosophiæ studiis, ad superio-
res Facultates, vt vocari amant, properant dicam, an rapiuntur?
nam esse quosdam, etiam inter eos, quorum erat prope-
rantes sufflaminare ac retinere, qui (pudet dictu) impellant
potius, negari nequit. Cæterum vt intempestiua hæc festina-
tio specioso amabilique breuitatis, viæ compendariæ, pru-
dentisq; delectus titulo multos fascinat, iam ante insita igna-
uia id omne exosos, quod ampliorem industriam diligentia-
amque requirit: ita reuera nil aliud, quam, quod illi metuunt,
id est, moram & perplexitatem, parit. Nam aspiciunt quidem
huiusmodi præcocia ingenia decus altiorum studiorum, sed
oculis admodum ineruditis, caligantibus, vagantibus, erran-
tibus. Audiunt reconditæ sapientiæ mysteria, sed nominete-
nus, ac vere vt mysteria. Ac nihilominus ista superficialia co-
gnitione contenti, falsaque opinione decepti, in ipsis adytis
altioris doctrinæ se versari, cunctaque arcana penetrasse, cre-
dunt: cum tamen vel a limine arcis eius, in quo solidioris sci-
entiæ opes asseruantur, longissime adhuc absint. Nihil enim
solidum, nihil eximium aut subtile, mentem non satis præpa-
ratam ingreditur: sed, vt veram solidamque sapientiam adi-
piscare, certo ordine, ac quibusdam veluti gradibus opus est,
per quos ad arcem illius paulatim ascendas, non euoles.
Plura de his, aliisque solidi profectus impedimentis capienti
suppeditabit grauissima disertatio *Ampliff. Bæcleri ad IV hi-*
stor. Taciti cap. V: Quæ sicut præsens argumentum vniuersim
non

non parum illustrare potest; ita quædam eorum, quæ hucusque diximus, inde desumpta a nobis esse, malumus ingenue fateri, quam, prano quorundam more, dissimulare, per quos profecerimus.

§. XXXIII. *Prudentia* Procillæ merito tribuit *Tacitus*, quod *incensum ac flagrantem filii animum coercuit*. Nam, vt bene ad hunc locum eruditiss. *Buchnerus* noster, vtique non mediocri ingenii atque consilii fuit, animaduertere in errorem filii, & nosse modum in rebus; nec pati vniquam adolescentis, & natam agendis rebus indolem in alia deslekti, aut vmbra tilibus atteri studiis, & reip. reddi ineptam. Abiit vero hac re plurimum a genio multarum e faminis illustribus: quæ ferme ea potissimum studia in filiis suis probare solent, quæ splendori ac ostentationi, quam vitæ & vsui, aptiora sunt: Quo stolido matrum more pariter non paucos a solidæ virtutis ac sapientiæ studiis, artibusque ciuili vitæ aptis, ad vana & inania abductos, omnis æui exempla, sed maxime nostri, ostendunt.

§. XXXIV. *Modo*, vt in rebus omnibus, sic in sapientiæ studiis opus esse, vel sola disciplinarum ac scientiarum varietas, naturæque humanæ conditio euincunt. Infinita rerum multitudo est, non dicam earum, quæ sciri cognoscique possunt, sed quæ ab ingenuo homine, literisque dedito, debent. Hinc latissimus scientiarum campus, tota rerum vniuersitate si non latior, saltem æque late patens: totque disciplinæ & artes, vt vix numerus earum iniri queat. Neque enim iis adsentiri possumus, qui scientiarum orbem ita iam ordinatum definitumque censent, vt nihil addi possit. Quos vnus *Verulamii*, doctissimi sane viri, opus *de Augmentis scientiarum* facile redarguat. Subinde scilicet nouæ scientiæ cuduntur, nec dubito, plures deinceps excogitatum iri. Nam etiam nunc locum habet, quod ante ∞ hoc annos *Seneca* scripsit, *nondum occupatam* epist. 33. *veritatem, multum ex illa etiam futuris relictum esse*. Nec minus, quæ alibi prolixè disserit; cum inter alia: *Multa, inquit, venientis lib. 7. Nat. auti populus ignota nobis sciet. Multa seculis tum futuris, cum me-* quasi. c. 31. *moria nostra exoleuerit, reseruantur*. Vide ipsum. Porro singula
E 3 scien-

scientiæ sic comparata sunt, vt, nisi forsan ab excellentissimis, planeque extraordinariis ingenijs, penitus imbibi sine labore, studio, ac disciplina nequeant. Iam si humanæ vitæ breuitatem, si, quantillum ex omni vita sua studijs impendere vel diligentissimi ac robustissimi possint, consideres, facile perspiciēs, multo breuiorem hominis ætatem esse, quam vt tot rebus pernoscendis, tot scientijs addiscendis possit sufficere. Quo fieri necesse est, vt etiam eorum industria ac propositum, qui totam in literarum studijs vitam consumunt, nunquam eo pertingat, vt omnes, aut etiam paullo plures, scientias exacte pleneque percipiant. Quanto minus igitur tale quid sperandum illis est, qui aliquando reipub. operam suam nauare, grauissimorumq; negotiorum tractationi adhiberi debent. Proinde, qui huc adspirant, iis maximopere catendum est, ne in præparatione ad ciuilem vitam occupatos senectus aut infirmior valetudo opprimat, omnemque ferme rei bene gerendæ occasionem illis præcidat. Id quod certo futurum est, nisi modum studiorum adhibeant, prudentique delectu ea tantum persequantur, quæ sibi maxime vsui futura sunt. Nam hæc ipsa neque pauca sunt, neque addisci sine magna industria diligentiaque possunt.

§.XXXV. Recte vero Tacitus obseruauit, *difficillimum esse, ex sapientia modum retinere*. Primo enim, cupiditates animi ad modum rationis posse redigere, magnum sapientiæ opus, adeoque perquam difficile est. Deinde multorum conatibus obstat ordinis ac methodi ignorantia; dum, qui iuuentuti in spem reipub. educandæ viam monstrare debent, aut ignorant ipsi, quis modus, quæ ratio studiorum tenenda; aut inuidia alijsque causis dissimulant. Vnde fit, vt multi hac vna causa a vero studiorum tramite aberrent, quod idoneo ductore defituti sunt. Auget rei difficultatem ipsa rerum scientiarumque connexio: qua fit, vt, quod Cicero ait, *difficile sit in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint pleraque aut omnia*. Accedit ipsius sapientiæ pulchritudo; quæ eundem Ciceronem mouit, vt pronuntiaret illos, qui moderatius philosophandum esse volunt, *difficilem*

2. Tusc.
quæst. c. 1.
lib. 1. de
finib. in
princ.

ficilem

scilicet quandam temperantiam postulare in eo, quod semel admiffum, coerceri reprimique non potest: craderetque, propemodum iustioribus se vti illis, qui omnino arcent a philosophia, quam iis, qui rebus infinitis modum constituunt, in reque eo meliore, quo maior sit mediocritatem desiderent. &c. Postremo & delectatio, quam studia intemperantius culta plerumque adferunt, opinioque singularis scientiæ, quæ fere sequitur eam intemperantiam, multos eo perducunt, vt modum sapientiæ excedant.

§. XXXVI. Regulam siue normam, quæ modum sapientiæ definit, innuit Tacitus, cum ait, Agricolarum acius Philosophiæ studium ultra hausturum fuisse, quam concessum Romano & senatori; hoc est, quam decebat eum, qui studia non ad ostentationem aut quæstum, quod Græci aliæque gentes deuictæ solebant, sed ad vsum vitæ & repub. more Romanorum nobili loco natorum, referebat. Scilicet pro diuerso fine & scopo, quem sibi quisque proposuit, sapientiæ quoque ac philosophiæ studia aliter aliterque tractanda sunt. Nam qui solum ea fini philosophiæ operam dant, vt sciant, aut alios doceant, his non solum permiffum, sed ferme necessarium est, vt nihil eius disciplinæ ignorent, quam profitentur, adeoque nec illa, quorum nullus, nisi in disputationibus, vsum est. Neque enim tam vitæ, quam scholæ discunt. Sed qui lucem negotiorum, curamque reipub. adfectant, horum longe diuersa est ratio. Nam ea tantum persequi debent, quæ viris factis vtilia & honorifica futura sunt, & in his maxime, quæ ciuilem vitam ac repub. respiciunt; aut sine quibus ista commode addisci non possunt. Itaque non quærent anxie, *virum vox sit corpus; an macula in luna sint montes, & terra, & flumina; an mores sint animalia; an bonum sit corpus;* ac cetera, quæ olim Stoici, aliique philosophorum, magno conatu disputabant, non admodum dissimilia illis *questionibus dialecticis, metaphysicis, scholasticisq; aliis,* quæ hodie in plerisque Germaniæ Academiis tantum non omnia pulpita implent. De quibus præclare Seneca: *Vt inam, inquit, non prodesse illa verborum cauillationes & captiosæ disputationes! nocent. Hoc manifestum est, comminui & debilitari*

36 IVL. AGRIC. ORTVS, EDVCATIO, STVDIA.
 rari generosam indolem, in istas nugarum angustias coniectam, Sci-
 licet, vt idem alibi, nos vt cetera in superuacuum diffundimus, ita
 philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic literarum
 quoq, intemperie laboramus: non vitæ, sed scholæ discimus. Vide eū
 epistolis XLV, XLIIIX, CVI, & CXIII: in quibus passim eos per-
 stringit, qui in aditu philosophiæ versantes, adyta eius nun-
 quam vident, ac irritum acumen iis angustiis exercent, quas
 nosse, nihil ad virtutem interest. Hęc igitur omnino vitabunt,
 qui ad remp. aspirant. Contra maxime ciuilem & moralem sci-
 entiam tractabunt, non illam sterilem & generalem, quæ ferme
 intra vndecim virtutum vocabula, tresque reipub. formas
 consistit; sed variis casibus fecundam, atque ad specialiora
 etiam progressam; nec solum docentem, sed etiam varios ani-
 morum characteres exhibentem, regulis informantem, exem-
 plis ac rationibus hortantem aut dehortantem. Huic iungent
 historias & eloquentiam, quibus carere non possunt, qui in actū
 rerum versantur; & publici priuatique iuris scientiam; tum, sine
 quorum adiumento, nemo in istis feliciter progredietur, Græ-
 cam Latinamq, linguas, Dialecticam, Rhetoricam, Geographiam,
 Chronologiam, partem physicæ; quæ de facultatibus animæ & adse-
 ctibus agit, ac cætera, quorum in illis, quæ diximus, doctrinæ
 generibus utilitas ac necessitas manifesta est. Sed de his omni-
 bus, & qua ratione vnaquæque scientiarum tractanda, quæ
 partes eius præcipue deligendæ, tum qui scriptores ante reli-
 quos adhibendi, fortassis alibi. Interim in promptu sunt ma-
 gnorum virorum scripta, quibus omnem apparatus futuri
 politici, non pœnitenda diligentia iudicioque, instruxe-
 runt. E quibus in primis legendi I. Lipsius in not. ad II polit. IX
 & X. Christoph. Colerus in epistola de studio politico, Arnoldus Clap-
 marius in Triennio nobilis adolescentis. Io. Caselius in propolitico,
 cap. XXV & seqq. Hugo Grotius in Consilio de ratione studii poli-
 tici, Bœclerus in Diss. de politicis Lipsianis, & qui cunctos di-
 ligentia superauit, G. Nauæus in bibliographia poli-
 tica, & Syntagm. de studio liberali.

F I N I S.

21